BERSAD
Bitlis Eren Sosyal Araştırmalar Dergisi

Bitlis Eren Sosyal Araştırmalar Dergisi 2(3): 78-93
www.beu.edu.tr
Geliş Tarihi: 02.05.2024
Kabul Tarihi: 10.09.2024

ÇOKKÜLTÜRCÜLÜĞÜ "GÖZDEN DÜŞEN BİR FRAKSİYON" BAĞLAMINDA YENİDEN OKUMAK

Yunus EROĞLU*

ÖZET

Kültür, toplumların varoluşlarından itibaren inşa ettikleri, her topluma özgü birer kaynak niteliği taşımaktadır. Bu kendine özgülük, her sosyal grubun birbirinden farklılığını apaçık kılmaktadır. Kültürel anlamda farklılıkları belirginleşen toplumların bir arada yaşaması ise çoğu zaman sosyal ve politik sorun haline gelmiştir. Bu sebeple çokkültürlü toplumlar bu farklılıkları ya birer kaynak ya da tehdit olarak görmüş ve bunu yönetmenin yolunu aramışlardır. Bu durumu yönetme arayışları arasında ulus devlet inşası, asimilasyon politikaları, homojenleştirici eğilimler, çokkültürcülük politikaları, kültürlerarasılık gibi temel yönelimler vardır. Her ne kadar kültürel çeşitliliğin zenginlik olarak addedilmesi ile çokkültürlülük önemsense de son dönemlerde özellikle kitlesel göç dalgalarının büyük etkisi neticesinde çokkültürcülüğün popülaritesi azalmış ve ulusal kültürlerin korunmasına yönelik reaksiyonlar yeniden gündeme gelmiştir. Bu araştırma, kültürel farklılıkların bir arada yaşama formlarına dikkat çekmeyi ve ulusal kültürlerin geleceğini çokkültürcülük ekseninde yeniden ele almayı amaçlamaktadır. Durum çalışmasını metodolojik analiz birimi olarak kullanan bu araştırma, çokkültürcülük olgusunu derinden analiz edebilmek için çokkültürcülüğün tarihsel süreç içerisindeki gelişimini, diğer bir arada yaşama modelleri ile olan farklılıklarını ve uygulama alanlarındaki temel çelişkileri gözler önüne sermesi bakımından önem taşımaktadır. Ayrıca metodolojik bağlamda, çokkültürcülüğün ulusal kültürlerin sonunu mu getireceği ve bu kültürel çeşitliliğin bir arada yaşamasının çokkültürcülük politikaları ile mümkün olup olmayacağı; bu araştırmanın temel tartışma zeminini oluşturmaktadır. "Kültürlerarasılık", "çokkültürcülük" ve "kültürlerarası diyalog" gibi olgular ise birer argüman olarak tartışmaya katkı sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kültür, Çokkültürcülük, Kültürlerarasılık, Kültürel Diyalog.

RE-READING MULTICULTURALISM IN THE CONTEXT OF "DISPUTED FRACTION"

ABSTRACT

Culture is a resource specific to each society, which societies have built since their existence. This uniqueness makes obvious the difference of each social group from each other. The coexistence of societies whose cultural differences have become evident has often become a social and political problem. For this reason, multicultural societies have seen these differences either as a resource or a threat and have sought ways to manage them. Among the quests to manage this situation, there are basic tendencies such as nation-state construction, assimilation policies, homogenizing tendencies, multiculturalism policies and interculturalism. Although multiculturalism is considered important with the recognition of cultural diversity as richness, the popularity of multiculturalism has decreased recently, especially as a result of the great impact of mass migration waves, and reactions towards the protection of national cultures have come to the agenda again. This research aims to draw attention to the forms of coexistence of cultural differences and to reconsider the future of national cultures on the axis of multiculturalism. This research, which uses the case study as a methodological analysis unit, is important in terms of revealing the development of multiculturalism in the historical process, its differences with other models of coexistence, and the basic contradictions in its fields of application in order to deeply analyze the phenomenon of multiculturalism. In addition, in the methodological context, whether multiculturalism will bring about the end of national

* Dr. Öğr. Üyesi, Hakkari Ünversitesi, yunuseroglu@hakkari.edu.tr,

cultures and whether the coexistence of this cultural diversity will be possible with multiculturalism policies; It constitutes the main discussion basis of this research. Phenomena such as "interculturalism", "multiculturalism" and "intercultural dialogue" contribute to the discussion as arguments.

Keywords: Cultur, Multiculturalism, Interculturalism, Cultural Dialogue

1. GİRİŞ

Toplumsal ihtiyaçların karşılanması konusunda önemli ipuçları sunan kültür, insanların sosyal varlıklar olmaları dolayısıyla toplumu bir arada tutan; ürettiği normlar ve değerler vasıtasıyla toplumdaki problemlerin aşılmasına imkân sunan; toplumun varlığını kanıtlayan bir unsur olmaktadır. Diğer taraftan küreselleşme ile birlikte kültür mefhumunda birtakım değişimler yaşanmış; uluslar maddi ve maddi olmayan unsurlarını hem kaybetme riskiyle hem de küresel kültüre karşı direnme gerekliliğiyle karşı karşıya kalmışlardır. Bu bağlamda, kültürel çeşitliliğe sahip toplumların, kendi içlerinde bir arada yaşama yetilerini, küreselleşmenin ortaya koyduğu çokkültürcü politikalar dolayısıyla kaybetmeye başlamış oldukları iddiasından hareketle yeni bir bağlam yaratmaya çalışmışlardır. Kuşkusuz küreselleşmenin kültür üzerine en büyük etkisi olan farklılıkların belirginleştirilmesi, toplumların bir arada yaşamalarına olanak veren unsurları bir bir tüketmiştir. Böylelikle daha önce farklılıklarının farkına bile varmadan iç içe yaşayan eşsiz kültürler, bu değişim neticesinde farklılıklarını keşfetmişler ve kendi kültürel kimliklerini koruma refleksi göstermeye başlamışlardır.

Kültür, açık bir ifadeyle; toplumların varoluşundan itibaren edindikleri ve sahip oldukları maddi ve maddi olmayan kaynakların toplamıdır. Bu yaratımlar, her sosyal grupta farklılık gösterdiği için, kültür; dini, etnik, ekonomik yapım süreçlerinden geçmekte ve her toplumun kendine özgü bir kültürü oluşmaktadır. Bu farklılıklar, bir zenginlik olarak kabul edilse bile birçok toplumda bu çatışmaya dönüşmektedir. Çoğu zaman, farklı kültürlerin bir arada yaşamaları, "biz"-"öteki" inşaasına fırsat sunmuş ve farklı olanın yok edilmesine, asimile edilmesine neden olmuştur. Gelinen son noktada ise farklılıkları bir arada yaşatma modellerinden çokkültürcülük politikaları geliştirilse de bu politikaların birtakım çekinceleri bulunmaktadır. Kuşkusuz küreselleşme denilen sınırların ortadan kalkması ve "farklı" olanla yüzleşme; bir arada yaşamayı zorunlu kılabilmektedir.

Küreselleşme olgusu, sadece ekonomik ve teknolojik akışlarla değil aynı zamanda kültürel akışlarla da toplumun yapısına etki edebilmektedir. Küreselleşme, yerel kültürleri bir noktada farkındalık yaratarak ortaya çıkarmakta ve görünür kılmaktayken diğer taraftan hegemonik-mono kültüre entegre etmektedir. Farklılıkların bir arada yaşamalarına olanak sunan modellemelerin salt teorik temellere dayandırılmasına eleştirel bir bakış açısı sunan bu çalışmada çokkültürcülük, kültürlerarasıcılılık, küreselleşme ile birlikte yerel kültürlerin maruz kaldığı değişim konuları tartışılmaktadır. Bu çalışmanın temel argümanlarından olan çokkültürcülük politikaları ve kültürlerarasıcılık; "kültürel akış", "kültürlerarası diyalog" ve "kültürlerarası etkileşim" gibi yaklaşımlarla zenginleştirilmeye çalışılacaktır.

2. FARKLILIKLARI YÖNETMENİN LİBERAL ÇARESİ: ÇOKKÜLTÜRCÜLÜK

Çokkültürcülük, en yaygın anlamı ile farklı kültürler arasında saygıyı ve eşit değeri sağlamaya yönelik bir yönetim iradesinin bulunmasıdır. Asimilasyon politikalarına karşı kültürel farklılıkların korunmasını amaçlayan devletlerin politikalarında görülmektedir. Çokkültürcülüğün politik ve felsefi referansları bu anlamda geniş ölçüde liberaldir (Bennett, 2015: 19). Çokkültürcülük politikalarının uygulama alanının muhtemel zemini, kültürel çeşitlilik zeminidir. Kültürel çeşitlilik ise temelde iki kaynaktan oluşmaktadır. Bunlardan ilki; belirli bir devlet içinde birden fazla ulusun bir arada yaşamasıdır. İfade edilen ulus kavramı, bir yurtta yaşayan, kendine ait bir dili ve kültürü olan, kurumsal olarak az çok olgunlaşmış tarihsel cemaatleri işaret etmektedir. Kültürel çeşitliliğin diğer kaynağı ise göçtür. Bu kaynağa işaret eden durum, bir ülkenin başka kültürlerden kişi/aile alması ve alınan bu göçmenlerin kültürlerinin belirli oranda korunmasına izin verilmesidir. Böylelikle kültürel çoğulculuk sağlanmış olur (Kaymlicka, 2015: 18). Bu bağlamda

ABD, Kanada ve Avustralya gibi kültürel çoğulculuğun göç kaynağı ile oluşan temel prototipleri olduğunu ifade etmek yerinde olacaktır (Say, 2017: 29).

Ayrıca şunu da eklemek gerekir ki; çokkültürcülük politikaları, farklı ulusal bağlamlarda yer alan çeşitli versiyonlara da sahiptir. Bu hususta yedi çokkültürcülük politikasını şu şekilde sıralamak mümkündür;

1. Azınlıklara karar alma süreçlerinde söz hakkı tanıyan politikalar
2. Sembolik tanınma politikaları (örneğin geçmişteki adaletsizlikler için resmi özürler)
3. Yeniden dağıtım (örneğin yerlilerin arazi taleplerinin çözümlenmesi)
4. Koruma (örneğin farklı kültürleri veya dilleri korumaya yönelik önlemler)
5. Belirli yasal gerekliliklerden muafiyetler
6. Yardım (örneğin azınlık okullarının kamu finansmanı veya pozitif ayrımcılık) ve
7. Özerklik (Stokke ve Lybæk, 2016: 3).

Nitekim çokkültürcülük mefhumu, ilk olarak 1957 yılında İsviçre'de kullanılsa da gerçek manasını Kanada'da bulmuş, müteakiben diğer İngilizce konuşan ülkelere hızlıca yayılmış ve buralarda tartışılma fırsatına erişmiştir. Modern anlamda çokkültürcülük kavramı, İngiliz Milletler Topluluğu ülkelerinde yoğun bir biçimde gündeme gelmiş olsa da Kanada, çokkültürcülüğün en iyi uygulama alanı olmuştur (Özensel, 2012: 62). Fakat her bir çokkültürcülük tecrübesinin kendine özgü ve bölgesel dinamiklere ilişkin olduğunu vurgulamak gerekmektedir. Bu türler farklı ulusal bağlamlarla çeşitli şekillerde ilişkilidir ve örneğin Kanada çokkültürlücüğü ile İngiliz çokkültürcülüğü arasında bir ayrım söz konusudur. Taylor (1994) ve Kymlicka'nın (2012, 2015) kaleme almış oldukları Kuzey Amerika bağlamlarında; Kızılderili ve Fransız Kanadalı ulusların deneyimleri, azınlık kültürleri için belirli haklara dikkat çekerken; Modood (2007, 2013) ve Parekh (2006) gibi Britanyalı çokkültürcüler ise; imparatorluk sonrası Britanya'nın, İngiliz Milletler Topluluğu'nun vatandaşları olan göçmenlere ve onların soyundan gelenlere karşı yükümlülükleri bağlamında hak ve iddialara vurgu yapmışlardır. Britanya ve Kıta Avrupası'nda, Kuzey Amerika'nın aksine, çokkültürcülük tipik olarak göçle bağlantılıdır. Kanada'da çokkültürcülük sıklıkla dil ve ulus mefhumuna ilişkilendirilirken, ırk, etnik köken ve din konuları Avrupa'da merkezi bir konumda yer almaktadır (Stoke ve Lybæk, 2016: 4).

Çokkültürcülüğün bir arada yaşama modeli olarak doğuşu, hızlı fakat süreklilik arz eden bir gelişim çizgisinde ilerlememiştir. Özellikle 70'lerden 90'lara gelinceye dek çokkültürcülük politikalarına ve azınlık haklarının tanınmasına dönük bir eğilimin var olduğu görülmektedir. Kuşkusuz bu süreç, üniter devlet modellerinin keskin bir vetosu olmasa da hem devletler nezdinde hem de uluslararası organizasyonlar nezdinde homojen devlet yapılanmalarının yüksek sesli eleştirilerine işaret ediyordu. 1990 sonrasında ise ibrenin yeniden homojen yapı, kimlik ve ortak değerler yönüne döndüğü görülmektedir. Bilakis asimilasyon politikalarının geri döndüğünden bahsetmek bile mümkün hale gelmiştir. Çokkültürcülüğün gözden düşme sebebinin açık bir şekilde çeşitli kültürlerin uyum içinde olmalarının "çok ileri gittiği" ve onların yaşam modellerini tehdit ettiğine dair korkular olduğunun ifade edilmesi pekâlâ mümkündür. Bu eğilimin artması ise popülist sağcı partilerin yükselişiyle kendini göstermektedir (Yardım, 2017: 219). Fakat şunu da eklemek gerekir ki çokkültürcülük, tarihsel bağlamında değerlendirildiğinde bir yanıyla insanlık tarihi kadar eskidir. Bu da şu anlama geliyor ki farklı kültürler, bir arada yaşamanın yollarını çok uzun zaman önce bulmuşlardır. Ve bunu yaparken kullanmış oldukları sihirli buluş, "çeşitliliğe saygı"dır. Daha spesifik bir fenomen olarak ise 1960'larda insan haklarının yeni reformu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çokkültürcülük meselelerine ilişkin önemli katkılar ortaya koyan Kymlicka (2015), çokkültürcülüğü temel bir arada yaşama modeli olarak sunarken; etnik ya da ulusal bir grubun talep

etmiş olduğu iki tür hak üzerinden bir ayrım ortaya koymakta ve bu iki hakkın yol açacağı bazı tehlikelere dikkat çekmektedir. Bunlardan ilki, bir grubun kendi üyeleri karşısında talep etmiş olduğu haklara; ikincisi ise, grubun genel olarak toplum karşısındaki hak taleplerine işaret etmektedir. "*İç kısıtlamalar*" ve "*dış korumalar*" olarak tasnif edilen bu haklardan iç kısıtlamalar; grup içi ilişkilerle alakalıdır. Bu kolektif beklentiye göre, etnik ya da ulusal grup; grup dayanışması adına kendi üyelerinin özgürlüğünü sınırlandırmak için devlet gücünü kullanmayı isteyebilmektedir. Ne var ki bu, bireylerin baskı altına alınması tehlikesine yol açabilecektir. İç kısıtlamaların maksadı, grubu içerdeki muhalefetin istikrarı bozucu etkilerinden (bireylerin geleneksel uygulamaları ya da adetleri izlememe kararlarından) korumaya yöneliktir. Asgari düzeyde yurttaş sorumluluğu beklemek ve bunu zorunlu kılmak, iç kısıtlama örneğidir. Dış korumalar ise; gruplar arası ilişkiler ile alakalıdır. Burada etnik ya da ulusal grubun kendi grubunun varlığını ve kimliğini korumak için büyük toplumun kararlarının etkisini sınırlamak istemesidir. Bunu yaparken bir azınlık grubuna özel temsil hakkı, dil ya da toprak hakları verilmesi, dış korumalara örnek olarak gösterilmektedir. Dış korumaların tehlike yaratacağı durum ise diğer gruplara karşı adaletsizlik ya da eşitsizlik yaratabilecek olmasıdır (Kymlicka, 2015: 21).

İfade edildiği üzere çokkültürcülüğün temel prensipleri liberal politikalardan beslenmekte iken; varoluşunu Avrupa'da gerçekleştiren, etnik, kültürel ve dilsel farlılıkları tek bir potada eritmeyi gaye edinen ulus-devlet fikrine karşı güçlü bir meydan okuma olarak her türlü biricikliği ortadan kaldıran "çok çeşitliliğe" vurgu yapmaktadır (Canatan, 2009: 87). 1980'li yıllardan sonra bilhassa akademik camiada kimlik ve çokkültürcülük konuları sıklıkla tartışılmaya başlanmış ve günümüzde de bu tartışmalar devam etmektedir. Bunun esas sebebi, küreselleşen dünyamızda kimlik üzerine yeni bir siyaset tarzının doğmuş olması ve bu anlamda yeni bir döneme işaret etmesidir (Duman, 2009: 101). Çokkültürcülük politikaları da bu yeni dönemde kültürel çoğulculuğun bir arada yaşama teoremi olarak özellikle Kuzey Batı ülkeleri tarafından benimsenmiş ve farklılıkları bir arada yaşatmanın en önemli modeli olarak sunulmuştur.

Diğer taraftan bir arada yaşama modeli olarak sunulan bu çokkültürcülük politikalarının farklı formları ve hak iddialarının var olduğunu ifade etmek, çokkültürcülüğün liberal anayasalardaki mevcudiyetini de ortaya koyacaktır. Bu bağlamda teorik düzlemde çok iyi fırsatlar sunan çokkültürcülük politikalarının uygulama zemini olan kültürel çoğulculuğun oluşumu için gerekli iki kaynaktan birinin göç olduğu ifade edilmiş olsa da göçmen gruplar için çokkültürlü vatandaşlık formları; yerel azınlık gruplar ve milli azınlıklar için özdeş hak iddialarını içermemektedir. Bu noktada çokkültürcülük politikalarının uygulanma sürecini ifade eden "*Çokkültürlü Politika İndeksi*", aşağıda yer alan sekiz politikayı en yaygın ve sembolik form olarak sunmaktadır (Kymlicka, 2012: 33).

1. Çokkültürcülüğün merkezi ve/veya bölgesel seviyede ve belediye seviyesindeki anayasa, mevzuat ya da parlamento tarafından onayı.
2. Çokkültürlülüğün okul müfredatlarında kabul görmesi.
3. Kamu medyası ya da medya için lisans alınırken etnik temsilin/hassasiyetin dahil edilmesi,
4. Kılık kıyafete yasal zeminde muafiyet tanınması,
5. Çifte vatandaşlığa izin verilmesi,
6. Kültürel etkinlikler için etnik grup organizasyonlarına fon sağlanması,
7. İki dilde eğitimin ya da ana dilde dersin fonlanması,

8. Dezavantajlı gruplar (göçmen) için pozitif ayrımcılık yapılması*

Bu formlar, aynı zamanda çokkültürcülüğü esas alan politikaların uygulama alanı bulmuş birkaç prototip için genel şart ve ilkeleri belirlemektedir. Her ne kadar belli dönemlerde tartışma konusu olmuş, gündeme gelmiş hatta ülkelerin yönelimleri arasına girmiş olsa da ancak 1970'li yıllarda bilhassa Kanada ve Avustralya gibi devlet yönetimlerinin ülkelerine girmelerine razı oldukları göçmenleri asimile (eritme potası) etmek yerine çok etnikli yapı içinde farklılıklarını tanıyan yaklaşımla bir devlet politikası haline gelebilmiştir (Şan, 2005: 82).

Çokkültürcülük çalışmalarında adından sıklıkla söz ettiren Charles Taylor (1994) ise; herkesin kendine özgü kimliğiyle tanınması gerekliliğini ön şart olarak sunarken "Eşit Onur Politikası"na vurgu yapmakta ve bununla oluşturulan şeyin evrensel olarak aynı olan, özdeş bir haklar ve dokunulmazlıklar sepeti olmasının amaçlandığını ifade etmektedir. Taylor'a göre farklılık siyasetinde bizden tanımamız istenen şey, bu bireyin veya grubun benzersiz kimliği, diğer herkesten farklılığıdır. Buradaki fikir, göz ardı edilen, örtbas edilen, baskın veya çoğunluk kimliğine asimile edilen şeyin tam da bu farklılık olduğudur. Taylor, bu asimilasyonu, özgünlük idealine karşı işlenmiş en büyük günah saymaktadır. Taylor'un önem atfettiği; farklılık siyasetinin ayrımcılığın kınanması ve ikinci sınıf vatandaşlığın reddedilmesiyle dolu olduğudur. En nihayetinde Tıpkı ırk veya kültüre bakılmaksızın herkesin eşit sivil haklara ve eşit oy hakkına sahip olması gerektiği gibi, herkes de kendi geleneksel kültürünün değerli olduğu varsayımından yararlanmalıdır (Taylor, 1994: 43).

Şunu açıkça ifade etmekte yarar var ki farlılıkların tanınması ve kabulünü liberal ilkelere bağlı olarak tasvip eden çokkültürcülük ideali, büyük yıkımların ve bazı toplulukların vahim travmaları neticesinde ortaya çıkmıştır. Nitekim bu ideale varıncaya kadar geçen sürede, çok etnikli yapıların toplumsal huzur için risk olarak görüldüğü zaman ölçekleri, farklılıkların ortadan kaldırılması gereken farklılıklar olduğunu ortaya koyan bir bilinç yaratmıştır. Farklılıkların kökünü tarihsel olarak kazıma yönündeki bu strateji, gerçek anlamda sömürgecilik koşullarında gelişse de Batı Avrupa uluslarının bazı nüfuslara yönelik uygulamalarında da görülmüştür. Asimilasyon politikalarının yönelimi ise azınlık nüfusun, egemen kültüre uyum sağlaması ve sonuç olarak bu azınlık nüfusunun ayırt edici değerlerini tamamen yitirmelerini öngörmektedir (Bennett, 2015: 20). Tektipleştirici zihniyetin uzun soluklu tarihinden çokkültürlü politikaların tartışılmaya başlandığı tarihe kadar geçen sürede en yaygın ulus politikaları olan etnik temizlik, postmodern dönemin çokkültürcülüğün kaleleri olan toplumlarında da uygulama alanı bulmuştur. Kültürel çeşitliliğe sahip en masum toplumlarda bile hâkim kültürün başatlığı, elbette iktidar ilişkisinden kaynaklanmaktadır.

Yukarda ifade edilen iktidar ilişkisi hâkim kültür ile sömürü kültürü arasındaki ilişkiye işaret etse de devlet egemenliğinin menfi doğası, azınlık gruplar üzerinde bir tahakküme yol açmaktadır. Bu noktada eleştirel çokkültürcüler, asimilasyon-çokkültürcülük ilişkisinden hareketle devletlerin yönettiği çokkültürcülük biçimleri karşısındaki çekincelerini dile getirmektedirler. Bu çekinceleri; farklılıkların "beyaz" bir denetim konumundan hatta bizzat "ulusal kültürün merkezinden" idare edilmeleridir (Bennett, 2015: 21). Bu bağlama ilişkin olarak ulusal kültürün hamiliğini üstlenen devletin farklılıkları ortadan kaldıran değil, farklılıkları daha da belirgin hale getiren yönetim anlayışı, çokkültürcülüğün negatif tarafına işaret etmektedir.

*Will Kymlicka, çalışmasında Queen's University web sitesinden daha ayrıntılı çokkültürcülük formuna ulaşılabileceği bilgisini vermektedir. Daha fazla ayrıntı için; https://www.queensu.ca/mcp/ adresinden erişim sağlayabilirsiniz.

Bu liberal çokkültürcülük biçimleri farklılıkları mutlaklaştırmak/belirginleştirmek ve etnik/ırksal grupları birbirinden koparma eğilimi göstermesi itibariyle bu farklılıklar arasında doğabilecek yeni kültürel olasılıkları da yok etmektedir. Eleştirel çokkültürcü olarak bilinen Stuart Hall, çokkültürlü bakış açısının değişikliğinin önemini vurgulamaktadır. Çokkültürcü yaklaşımın merkezinde yer alan farklı kültürel ilişkileri yönetmek yerine, kültürler arasındaki bağlantıları arttırmanın önemi üzerinde durmaktadır. Bu yaklaşım, "kültürlerarası diyalog" ve "kültürel akış" kavramlarını doğurmaktadır (Bennett, 2015: 22). Kültürler arasında eksik kalan diyalog ve ağ, kültürler arasındaki mesafeleri derinleştirmekte ve apaçık hale gelen farklılıkların "öteki" yaratımına katkı sunmaktadır. Diğer taraftan kültürlerarası diyalog toplumlararası iletişimi işlevsel kıldığı gibi çokkültürlü bir toplumun kültürel ve sosyal sermayesine de katkı sunmaktadır. Elbette bu, işlevsel kapsayıcılık duruşunun ötesini öngörmek ve hayal etmek için siyasi liderliğin siyasi olgunluk seviyesini gerektirmektedir (Fernando, 2024: 2).

Bu noktada kültürlerarasılık, çokkültürcü politikaların tam karşısında yer almasa da farklılıkların bir arada yaşama modellerinin ideali olmadığını en başından iddia etmektedir. Teorik bir kavram olarak kültürlerarasılık, kültürlerarası iletişim bağlamında yaygın olarak kullanılmaktadır ve özellikle eğitim ve sosyal hizmet alanlarında, kültürlerarası anlayış, çeşitliliği onaylayan ve diğerine karşı açıklık ve saygı tutumlarını vurgulayan, kültürel açıdan duyarlı uygulamalara odaklanmaktadır. Her şeyden önce kültürlerarasılık; bazen çokkültürcülüğe eşlik ettiği iddia edilen ahlaki göreceliliği reddetmekte ve insan hakları ve demokrasi gibi ortak evrensel değerleri, bir arada yaşama modelleri için önemli bir kaynak olarak sunduğu kültürlerarası diyaloğu önemsemektedir. Ayrıca diyaloğu tüm kültürler nezdinde ön plana çıkararak farklılıkları ayrıştırmadan tanınmasının önemine vurgu yapmakta ve kültürler arasında var olduğuna inanılan mesafelerin aşılabileceğine inanmaktadır. Bu hususta; Batılı değerler ile Doğulu değerlerin çatışıyor gibi görünmelerine karşın, daha yakından bakıldığında farklılıklar arasında ortaklıklar da olduğuna ve ortak değerler üzerinde önemli bir mutabakatın var olduğuna dikkat çekmektedir. Kültürlerarası diyalog kavramı, kültürler ya da uluslararası müzakerelerden farklı bir uzlaşıya işaret etmekte ve hem biçimsel hem de aktörlerin muhatap alınma ölçütlerine göre farklılıklar göstermektedir. Bu bağlamda diyalog ideal olarak eşitler arasında gerçekleşirken; müzakere kavramı çoğunluk ve azınlık arasındaki asimetrik güç ilişkilerini daha açık bir şekilde kabul etmektedir (Stokke ve Lybæk, 2016: 7). Kuşkusuz yukarda da açıkça ifade edildiği üzere Liberal çokkültürcülüğün azınlık grupları merkezden yönetme eğilimi, "ulusal kültürün merkezi" ile müzakerelere çağırılan azınlık grupları arasında bir iktidar ilişkisi yaratmakta ve bu eşitsiz ilişki, azınlık olana hoşgörülü olma kibrini doğurmaktadır.

Kültürlerarasılık idealini savunanların çokkültürcülük eleştirisinde en dikkat çekici husus, çokkültürcülüğün sembolik ve yüzeysel oluşudur. Bu yaklaşımı ortaya koyan ana fikre göre; liberal çokkültürcülük büyük ölçüde semboliktir ve farklılıkların yüzeysel kutlanmasıyla sınırlıdır; kültürel farklılıkları özselleştirirken, hem yapısal (kurumsal) ırkçılık hem de kişiler arası ilişkilerdeki gündelik ırkçılık gibi iktidar meselelerini ele almayı başaramamaktadır. Burada dikkat çeken bir diğer husus, çokkültürcülüğün de kendi içinde farklılaştığı ve eleştirel çokkültürcülüğün liberal çokkültürlülük politikalarına dönük bazı eleştiriler yönelttiğidir. Bu eleştirilerden biri, Liberal çokkültürcülük teorisyenlerinin devletin yukarıdan aşağıya perspektifini ele almasıdır ("biz" (devlet) çeşitliliği nasıl yönetebiliriz veya azınlıklarla nasıl başa çıkabiliriz), buna karşın eleştirel çokkültürcülük, kendilerinin toplumsal hareketlerin aşağıdan yukarıya perspektifini ele aldığını ileri sürmektedir. Avrupa Konseyi'nin kültürlerarası diyalog danışmanı olarak çalışan Robin Wilson, Kültürlerarasılığı bir arada yaşama modelleri arasından önceleyen bir bakış açısına sahip olarak; kültürlerarasılığı, geçerliliğini yitirmiş çokkültürcülük modelinin yerini alması gereken yeni bir çeşitlilik yönetimi paradigması olarak teşvik etmiştir. Dolayısıyla kültürlerarasılık,

yukarıdan çoğunluk perspektifiyle başlayan çokkültürcülük biçimlerine göre bir ilerleme olarak görülebilmektedir. Bir politika olarak kültürlerarasılık, kültürlerarası diyaloğa ve dolayısıyla azınlıkların seslerinin duyulmasına daha geniş bir alan açabilir ve karşılıklı anlayış, karşılıklı öğrenme ve empati ile karakterize edilen gerçek entegrasyonu teşvik edebilecekir (Stokke ve Lybæk, 2016: 8).

Öte taraftan çokkültürcülük politikalarına yön veren toplumların farklılıkları yönetmek yerine farklılıkları ortadan kaldırmayı da denemiş oldukları gerçeği karşımıza çıkmaktadır. Batılı beyaz uluslar modernitenin bir hattına yerleşmiş ve sömürge haline getirdikleri halkları tarih öncesi çağın kalıntıları (ilkel) olarak görmüşlerdir. Diğer toplumları ise özellikle gelişmiş bir tarıma ve büyük şehir merkezine sahip olanları (Japonya, Çin), ara bir düzeyde -yani Batılı gelişmişlik ile ilkel azgelişmişlik arasında- görmüşlerdir (Bennett, 2015: 16). Bu kültürel tasnif, iktisadi kalkınmayı kültürel gelişmişliğin bir kaynağı olarak sunmakta ve premodern kalıntıları olan Batı kibrini ilelebet muhafaza etmektedir. Çokkültürcülük politikalarının Doğu'yu kendi kaderine teslim edip, Batı uluslarının beyaz değerlerini evrensel değer kabul ederek ortaya çıkışı da çokkültürcülüğün bir arada yaşama modeli olarak değil de "Biz'den Olanın Bir Arada Yaşama Modeli" olarak kabul edilmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Çokkültürcülüğün tartışmaya açmış olduğu "evrensel değerler var mıdır?" Yanlı yaklaşımı da böylelikle boşa çıkmış bulunmakta ve çokkültürcülüğün önündeki en büyük engele işaret etmektedir. Çokkültürcülüğün arzu edilen seviyeye ulaşamamasını ve çokkültürcülük politikalarına yönelik eleştirilerini Dominique Schnapper (2005), John Rex, Philip Nanton, Jan Rath, Micheal G. Smith ve Harry Goulbourne gibi toplum bilimcilere atıfta bulunarak açıklamıştır. Dominique Schnapper (2005), "Sosyoloji Düşüncesinin Özünde Öteki ile İlişki" adlı eserinde çokkültürcülük eleştirisini şu şekilde yapmıştır;

> *"*Çokkültürcülük militanları, grupların yan yana yaşayabileceği ve yalnızca piyasaya bağlı birkaç ilişkiyle yetinebilecekleri bir toplum hayal ediyorlardı. Çokkültürcülüğü temel alan siyaset, kültürel çoğulculuğun toplumsal çoğulculuğa yol açmadığı varsayımına dayanıyordu. Her ne kadar, çözümsel bakımdan bunları birbirinden ayırt etmek gerekse de toplumsal yaşamda kültürel çoğunluğun ardından her zaman toplumsal çoğunluk gelmiştir. Toplulukları tanıma siyasetleri ya da Harry Goulbourne'nun sözcük dağarcığına göre 'communal option', zorunlu 'ayrı fakat eşit' adlı gelişme siyasetiyle sonuçlanıyordu, bu siyaset Birleşik Devletler'de ve Apartheid düzeninde beyazların egemenliğini doğruluyordu. Toplumun bütün üyelerinde ortak olanı vurgulamak yerine farkları pekiştirdiği ölçüde, toplumsal parçalanmaya yol açıyordu. Yarattığı bir başka sonuç da grupların tanınmasının ve köken kültürünün muhafazasının talep edilmesiydi; çokkültürcülük militanları, eşitlik ve adalet için, yani 'social justice' için verilen mücadeleyi ihmal ediyorlardı."

Bu satırlar da iktidar ilişkisinin çokkültürcülük politikalarının uygulanmasına engel olduğunu, uluslar arasında bir eşitlik ilişkisini ortadan kaldırdığını görünür kılmaktadır. Bennet'e (2015) göre bir başka çekince yaratan mesele ise Hıristiyan ve Müslümanların ilkeleriyle LGBT haklarıyla ilgili liberal anlayışlar arasında tam bir uyuşmazlık olmasıdır. Farklı dinlerin bağlı olduğu kültürel farklılıkların tanınması ile cinsel adetlerin günümüzdeki evrimi ve bunların politik kabulü arasında çok açık gerilimler bulunmaktadır. Ayrıca siyasi seçkinler, çokkültürcülük davasını benimsemiş olsalar da halkın bu tür politikalara desteği genellikle çok zayıftır ve hatta yoktur. Kültür kavramının tanımlanması yapılırken kültürlerin; "*kendine özgü*" oluşu, "*toplumsal farklılıkları*" işaret ettiği ve "*tarihsel olarak inşa edildiği*" gibi birtakım özelliklerin dikkat

çektiğine vurgu yapılmaktadır. Bu da demektir ki her kültür, diğerinden bariz farklılıklar göstermekte ve kendi tarihi içerisinde şekillenmektedir.

3. KÜLTÜREL KİMLİKLERİN MÜPHEM YARINI

Küreselleşme sürecine dair tartışmaların özellikle XIX. yüzyıldan sonraki dönemlerde artış gösterdiği dikkat çekicidir. Dünyadaki ekonomik, teknolojik ve sosyo-kültürel alanlardaki gelişmelerin de etkisiyle küreselleşme hız kazanmış ve küreselleşme olgusuna yönelik tartışmalar da artmıştır. Bu gelişmelere dayalı olarak teknolojik iletişim ve ulaşım alanındaki ilerlemelerin yoğun olduğu son 150 yıllık dönemi iki devreye ayırmak mümkündür. Bunlardan ilki 1850 ve 1914, ikincisi ise 1950'den günümüze kadar olan devredir. Her iki dönemde de iletişim değişimi gerçekleşmiş (Özüçetin, 2017: 321), özellikle internet, akıllı bilişim sistemleri ve sosyal medyanın yaygınlık kazanması ile çok boyutlu bir değişim/dönüşüm yaşanmıştır.

Küreselleşmenin taşıdığı dinamikler ışığında tek bir küreselleşme anlayışından bahsetmemiz mümkün görünmemektedir. Ekonomik ve teknolojik akışlar olduğu gibi küreselleştirici araçlar vasıtasıyla küreselleşmenin kimlikleri güçlendiren bir etkisi de söz konusudur. Bu anlamda küreselleşmenin kaçınılmaz karakteri, yerelin rolünü ön plana çıkarmıştır. Yerel, günümüzde bir kusur değil bir değer olarak kabul edilmektedir (Locarrieu, 2015: 31). Bu yaklaşıma bağlı kalınarak; aslında küreselleşme, yerel kültürleri yok etmemekte; aksine kendi varlığı içine yerleştirmektedir. Yani kendi potasında eritmek yerine kendi dönüşüm sürecine dahil ederek entegre etmektedir. Bu da yerel kültürlerin küresel alanda temsil edildikleri sonucunu doğurmaktadır (Taylan ve Arklan, 2008: 91). Şunu biliyoruz ki; küreselleşme, yerel kültürlerin birtakım değişikliklere maruz kalmasına neden olmaktadır. Ama genel olarak küreselleşmenin yerel kültürleri ortadan kaldırdığı tezi, yanlışlanabilir bir tezdir. Çünkü küreselleşme, yerel kültürel öğelerin değişimine neden olurken diğer yandan yereldeki kültürün hegemonik kültür ile arasındaki farklılıkları daha görünür kılmaktadır. Detaylandırmak gerekirse; küreselleşme, aşağıda sıralanan nedenlerle kültürel kimlik arasındaki nüansların bilincine varılmasına kaynaklık ekmektedir (Hopenhayn, 2015: 137);

- Bu farlılıklar kitle iletişim araçlarının yayılmasından istifade ederler.
- Ulus-aşırı stkların yaydığı yeni politik imgelemin parçasıdırlar.
- Göç dalgaları yoğunlaşmıştır.
- Bazı kültürler "dünya kültürü" şok dalgasına karşı şiddetle tepki gösterirler ve medyayı istila eden yeni bölgesel çatışma türleri doğururlar.

Ayrıca küreselleşme, ulus devleti ve ulusal kültürleri yok etmek yerine onun yerel manada bilincini arttırmakta ve farkındalığını güçlendirmektedir. Genel anlamda, ulus devlet kültürleri, küreselleşme sürecine rağmen varlıklarını devam ettirmekte ve bu süreci şekillendirmektedir (Balcı, 2006). Kuşkusuz bu durum kimi zaman etnosentrizmi* besleyip farklılıkları daha da görünür kılmakta iken kimi zaman da kültürel rölativizm yaklaşımı ile farklı kültürlerin kendi farklılıkları içerisinde değerlendirilmesine olanak sağlamaktadır. Şunu da eklemekte fayda var ki; küreselleşme, küreselleşme aygıtlarıyla kültürel kimlikler arasındaki farklılıkların daha iyi bilincine varılmasını teşvik etmektedir. Bu aygıtlar şunlardır: (Hopenhayn, 2015: 140);

- Kitle iletişim araçları
- Ulus aşırı sivil toplum kuruluşları ve yaydıkları politik imgeler

* Etnosentrizm, başka toplumları bir toplumun kendine özgü kültürel varsayımlarından ya da yanlılığından yola çıkarak incelemeyi ve bu çerçevede yargılarda bulunmayı anlatan bir terimdir. Etnosantrizm genellikle, bir şeyin başka toplumlardaki yapılma biçiminin, aynı şeyin kendi toplumundaki yapılma biçiminden daha geri olduğunu varsayar (Marshall, 1999: 216).

- Göç dalgaları
- Dünya kültürü dalgasına karşı çıkan gruplar ve çatışmalar.

Küreselleşme, siyasal ve ideolojik alanda bize çokkültürcülüğü gerçek bir değer olarak ve hatta bir ideal olarak sunmaktadır. Bu bakış açısıyla ayrımcılığı suçlayan ve farklılık hakkını savunan örgütlenmeler ve sözleşmeler artış göstermektedir. Ve böylelikle Ekvator ve Bolivya gibi devletler, artık kendilerini çok etnik yapılı devletler olarak görmektedirler (Mitchell, 2001: 23). Bu hususta çokkültürcülüğün en temel ilkelerinden biri olan çift dilli eğitim (Mitchell, 2001: 37), özellikle İspanyolcanın ikinci dil olduğu ülkelerde daha kurumsal bir hüviyet kazanmaktadır. Bu durum çokkültürcü politikaları daha işlevsel kılmaktayken yurttaşların ikincil statüye indirgenmelerini ve maruz kalınan ayrımcılığı kamusal alanın dışına itmektedir. Diğer taraftan tüm dünyadaki sivil toplum kuruluşları, her türlü ayrımcılık ve dışlama biçimini teşhir etmeyi düstur edinen örgütlenmeler gerçekleştirmekteyken sivil toplum kuruluşlarının bu örgütlenmeleri kitle iletişim araçları vasıtasıyla yapmaları, küreselleşmenin çokkültürcülüğe etki eden diğer yönüne işaret etmektedir (Hopenhayn, 2015: 142).

Ayrıca kültür, her şeye rağmen gerçek bir kaynak olmuştur. Özellikle ekonomik ve toplumsal problemler karşısında sorun çözücü bir etki yaratmaktadır. Devletler, bu etkiyi göz önünde bulundurarak kültürün toplumsal problemleri ile uğraşmayı bırakmış ve "Pazarlama Aygıtı Politikası"na (kültürün pazarlanması) hizmet etmeye başlamışlardır (Locarrieu, 2015: 32). Bu bağlamda Arjantin hükümetinin kültürün, yoksulluğu ortadan kaldıran yönüne odaklanması, halkçı geleneklere değer vermesi ve ulusal kimliğin güçlendirilmesine yönelik politikalar izlemesi dikkat çekicidir. Kültürün işlevselliğini ön plana çıkararak toplumsal ihtiyaçların karşılanması hususunda bir araç niteliği taşıdığını ifade eden Malinowski'nin kültüre yüklemiş olduğu anlam ve biçmiş olduğu görev oldukça önemlidir. Çünkü Malinowski, insan ihtiyaçlarının karşılanması ve karşılaşılan problemlerde çözüm üretici olarak kültüre özel bir hüviyet kazandırmıştır (Malinowski, 1992: 17). Kültürün toplumsal taleplerin karşılanması ve problem çözücü yönünün Arjantin'de kültürel faaliyetlere verilen önem, bu görüşü destekler niteliktedir. Bu bağlamda Arjantin'de 2004 yılında yoksulluğun giderilmesi için ayrılan bütçe ile kültürel faaliyetler için ayrılan bütçeden hangisinin daha öncelikli olmasına dair bir tartışma söz konusu olmuştur. Kültüre ayrılan bütçenin önemi üzerinde duran bir yorumcu; "*yoksul bir halkı beslenmek gerekir ama kültürün en iyisi olmadan bir halkın ne kadar bekleyebileceğini bilmiyoruz*." diyerek kültürün, ruhun gıdası olduğunu ifade etmiştir. Bir başka yorumcu ise; "*devlet olmadan ulusal kültür olamaz. Ulusal kültür olmadan ülke olmaz. Bir toprak parçası olur fakat kimlik olmaz*." yorumunda bulunmuştur. Bu da göstermektedir ki; Sao Paulo ve Rio de Jeneiro'da müzikler, şenlikler ve kültürel üretimler etrafındaki faaliyetlerin hedefi; yalnızca gündelik çabaları teşvik etmek değildir. Aynı zamanda toplumsal, ekonomik ve kültürel yaşamı tırpanlayan küresel modellere, kültürel olarak direnmektir (Locarrieu, 2015: 33).

Öte yandan kültür ve küreselleşme arasındaki ilişkiye dikkat çekerken şuna vurgu yapmak gerekir ki; küreselleşmenin kültür üzerinde tek bir etkisi yoktur. İçinde bulunduğumuz "küresel köy"ün kültürel çeşitlilikten oluşan bir dünya oluşu bir yana Batı/ABD menşeli kültürel unsurları tüketilmesi de kültürel emperyalizm endişelerine varan bir gerçeklik yaratmaktadır. Ayrıca farklı kültürlerin benzersiz ya da göreli değerlere sahip olduğu savına dayanan kültürel rölativizm'e karşın küreselleşme etkisiyle tüm kültürlerin birbirleriyle sıkı temas halinde olmaları münasebetiyle farklı kültürlerin benzersiz değerlerini sürdürebilir olmaları da ayrı bir tartışma zemini oluşturmaktadır (Guang, 2007: 19). Küreselleşmenin bu etkileri, küresel olanın yereli yutması şeklinde olduğu gibi, yerelin de küresele etki etmesi şeklinde olabilmektedir. Burada, küreselleşmenin modernizm boyutu ile post-modernizm boyutu arasındaki nüanslar oldukça dikkat çekicidir. Bu bağlamda Robertson, küreselleşme ile postmodernizm arasındaki bu ilişkiyi ifade

ederken, modernitenin "evrenselin tikelleşmesi"ne neden olduğunu vurgulayarak, postmodernizmin de "tikelin evrenselleşmesi" anlamı taşıdığına dikkat çekmektedir (Robertson, 1999: 16).

Küreselleşme-kültür ilişkisine çokkültürcülüğü refere ederek ve farklılıkların daha da görünür kılındığına vurgu yaparak yaklaşan Subirats ise; "kooperatif çokkültürcülük"ün farklılıkları sıradanlaştırdığını, pazara dâhil ettiğini ve bunları aynı potada eriterek sportif ya da sanatsal büyük olaylara renk ve heyecan katan unsurlar olarak medyatik bir şekilde sunduğunu savunmaktadır. Böylece bütün azınlık kültürleri hegemonik-mono kültürel norma entegre haline gelmektedir. Bu da yukarıdan enjekte edilen farklılık ve birlikte yaşama retoriğidir aslında (Subirats, 2015: 57). Bununla birlikte 2005 yılında UNESCO'nun "kültür ve sanatsal ifadelerin çeşitliliğinin korunması sözleşmesi", kültür ve eğitim politikalarına katkıda bulunmak ve kültürel değerler arasındaki farklılıklara saygı duymak amacıyla imzalanmıştır. UNESCO'nun bu sözleşmesi, çok farklı kültürleri; kültür, din, deri rengi gibi farklılıkları anımsatarak çeşitlilikten söz etmektedir. Aslında "Kültürel çeşitlilik barışa benzer." ya da "barışın koşulları aynı zamanda kültürel çeşitliliğin koşullarıdır." demek, yalnızca uzak uygarlıklar arasında değil, yakın uygarlıklar arasındaki istikrar ve bir arada yaşamayı da ifade etmektedir (Leonetti, 2015: 72). Huzur ve barışa eklemlenmiş olan kültürel çeşitlilik, bir arada yaşama modelinin uygulama alanı bulmuş toplumlarında anlamlı olmakta ve uzlaşı kültürü yaratmaktadır.

Bu anlamda büyük çatışmaların komşu nüfuslar arasında yaşandığı dikkat çekicidir. Bu büyük çatışmalar, "kültürel anlayışsızlık" kavramıyla da açıklanmaktadır. Kimliklerin uzlaşı içerisinde bir arada yaşaması mottosu, naif bir söylemdir. Çünkü kişisel ve kolektif duygular, medyatik siyasal oyunlarla birleşerek çatışma alanı doğurabilmektedir. Kültürel farklılığın nefret uyandırması ve heterofobi yaratması için geçiş tahtası görevi üstlenen "medyatik oyun", geniş bir sorumluluk üstlenmektedir. Victor Francisco Sampedro bunu; "Çağdaş kimliklerin gerçek yöneticileri kitle iletişim araçlarıdır." teziyle açıklamaktadır (Leonetti, 2015: 73). Bu hususta heterofobi ve zenofobi yaratımına kaynaklık eden birçok ayrıştırıcı söylem ve pratiklerin kitle iletişim araçları vasıtasıyla taraftar bulması, çarpıcı bir tespittir. Kültürlerarasılık, bir ilişki boyutu geliştirmesi açısından bu ayrıştırmaya kaynaklık ettiği gibi çözüm de yine kültürel ifadelerin korunması üzerine inşa edilen kültürlerarasılıktan doğacaktır.

Kültürlerarasılıktan, çeşitli kültürler arasındaki ilişki ve etkileşim anlaşılmaktadır. Curti ve Pozzolo'ya göre çokkültürcülük, kaçınılmaz olarak kültürlerarasılığın bir neticesidir. Bu kavramlar, sorunlar ve meseleler bütününden söz etmektedir. Bunlar arasında toplumsal diyalog gereklilikleri, yurttaşlık pratikleri, kültürel köklerin korunması, dâhil etme ve dışlama süreçleri bulunmaktadır. Bu problemlerin ve meselelerin sonunda; farklı toplumsal grupların bir arada yaşama pratiklerine, bölgelerin idaresine, iktisadi gelişime ve kamu düzeninin korunması politikalarına varılmaktadır. Bu noktada aşağıda ifade edildiği üzere, bu uzlaşı pratiğinin yaratılmaması durumunun öz sancılarına işaret etmektedir (Curti ve Pozzolo, 2015: 112);

> "Çokkültürcülük, genellikle kendi kültürümüz hakkında bilgi sahibi olmadığımız, onun içinde balıklar gibi yüzdüğümüz ancak ondan koparıldığımızda varlığını acılı bir şekilde algıladığımız andan itibaren başkalarının problemi haline gelmektedir."

İlaveten; sorunu önceleyen bir çokkültürcülük; kültür alanında ayrımcılık olmamasını, hakkaniyetli bir toplumsal bölüşüm ile bu farklı grupları uzlaştırmaya ihtiyaç duymaktadır. Ayrıca ister ırk, etnik köken ve inanca isterse bölgeye ya da uyruğa dayansın bu eşitsizliklerin ve dışlamaların tarihsel kaynaklarının ve meşrulaştırmaların ortadan kaldırılması gerekmektedir (Hopenhayn, 2015: 142).

Genel bir değerlendirme ile; farklı kültürleri topraklarında barındıran devletler yüzyıllar süren bir farklılıkları yönetebilme modeli arayışında olmuşlardır. Osmanlı Devleti, bu farklılıları

"Millet Sistemi" ile yönetirken, Latin Amerika ve Karayipler'de çokkültürlü çatışmalar tarihsel olarak "ötekinin inkarı diyalektiği"ne bağlıdır (Hopenhayn, 2015: 140). Amerika Birleşik Devletleri'nin farklı kültürlerle bir arada yaşama modeli ise "melting pot/eritme potası" ve "salad bowl/salata kasesi" terimleri ile tarif edilen farklı uluslardan insanların "Amerikalı" olmasını ifade etmektedir. Ortaçağ Avrupası'nda dini tanımlamaların geçerli olduğuna dikkat çekerek Hıristiyan monist bir yaklaşımın etkili olduğu dikkat çekicidir. Farklı dini grupları ülkelerinden uzaklaştırma veya aşağı işlerde çalıştırma bu yaklaşımın neticesidir (Taşkesen ve Yarcı, 2016: 183). Medenileştirme misyonu ise, asimilasyon doktrini ve toplumların Fransız üstün kurumları ve kültürü sayesinde geri kalmışlık ve cehaletten kurtarılması görevini ifade etmektedir. Yani eğer medenileştirme görevi gerçekleşirse asimilasyon idealine ulaşılmış ve sömürge halkları aynı Fransız vatandaşlarının haklarından yararlanabilir düzeye çıkartılmış olacaktır (Gençoğlu ve Yol, 2022, 225). Bu bağlamda farklılıkların bir rada yaşama modellerinin sorunlu ve ayrıştırıcı etkilerinin önemli etkisi ile çokkültürcülük politikaları idealize edilmiş ve bir arada yaşamanın liberal modeli olarak sunulsa da Batılı toplumların bir çoğunda aşırı sağ yönelimlerin artışı ve göçmen karşıtlığının tesiri ile çokkültürcülük modelinin yaratmış olduğu büyülü atmosfer ve farklılıkların değer niteliği taşıdığına dair söylemler yerini; ulus devlet, kimlik veya ulus toprağı gibi geleneksel söylemlere bırakmıştır. Toplumsal sınıfın en alt katmanında hizmet eden kalifiyesiz göçmenler, nefret söylemleri ve etnosentrizm için günah keçisi ilan edilmiştir. Eleştiriye açık bir çokkültürcülük fraksiyonu ise farklılıkları kapı dışarı etmek için gözden çıkarılmıştır.

4. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Farklı kültüre sahip topluluklar, bu farklılıklarla baş etmenin birçok yolunu denemişlerdir ve netice olarak çokkültürcülük politikalarına yönelmişlerdir. Bu yönelimin altında yatan temel mesele, farklılıklarla baş etmek yerine bu farklılıkların tanınıp bir arada yaşayabilmenin siyasi, kültürel ve hukuki alt yapısının oluşturulmasıyla mümkün olacağının farkına varılmasıdır. Bu bilincin oluşması pek de kolay olmamıştır. Bu noktaya gelininceye dek farklılıkla bir arada yaşamanın birçok yolu denenmiş; soykırım, asimilasyon, yok sayma ve sürgün gibi acı tecrübeler yaşanmıştır.

Çokkültürcülük politikaları, kuşkusuz gelinen son noktada yukarıda sayılan insanlık dışı uygulamalardan daha müspet bir uygulamadır. Fakat bu demek değildir ki çokkültürcülük politikaları sorunsuz bir "Birlikte Yaşama Modeli"dir. Çokkültürcülük politikalarının en iyi birlikte yaşama modeli olmasının karşısında birtakım engelleri bulunmaktadır. Bu engellerin başında farklılıkların ulusal kültürün merkezinden yönetilmesi gelmektedir. Bu durum Batılı ülkeler tarafından uygulanan çokkültürcülük politikaları olması dolayısıyla "Beyaz Denetimi" (Bennet, 2015: 13) olarak da tarif edilmektedir. Beyaz denetimi, farklılıkların üzerinde tahakküm kurmakta ve birlikte yaşamanın ilkeleri bu denetim üzerinden işlemektedir.

Çokkültürcülük politikaları sadece bu ilke ve yaklaşımlarıyla eleştirilmemekte aynı zamanda ulusal kültürlerin farklılıklarını belirginleştirme/mutlaklaştırma gibi meselelerde de çekince unsuru olmaktadır. Küreselleşme ile birlikte farklı kültürel grupların belli topraklar üzerinde bir arada yaşamaları olağanlık (büyük göç dalgaları) kazanmıştır. Bu olağanlık, farklılıklara tolerans gösterme ve farklılıkları bir arada tutma politikaları ile yaygınlaşmıştır. Bu farklı kültürlerin, küreselleşme sürecinden önce farklılıklarını siyasallaştırmadan ve farklılıkların belli konsensüs sağlanmasıyla bir arada yaşamaları mümkün kılınmaktayken küreselleşme sonrasında farklılıkların özellikle medya üzerinden belirgin hale getirilmesi ile bir arada yaşamın çokkültürcülük politikalarıyla mümkün olacağı bilinci dayatılmıştır.

Afrika ve Latin ülkeleri, farklılıklarla bir arada yaşarken bu farklılıkları bir arada tutma bağlamında çeşitli veriler sunmaktadır. Yüzyıllarca bir arada yaşayan bu topluluklar, farklılıklara duyulan tahammülsüzlük, ötekileştirme, kültürel anlayışsızlık gibi ötekinin inkârı modeli çerçevesinde hareket etmişlerdir. Farklılıkların bir arada yaşaması ve kültürlerin iç içe geçmesi bağlamında "melezlik" Latin Amerika, Afrika ve Karayipler'de çokkültürcülüğün sorunsuz bir şekilde uygulanması anlamında önem atfetmektedir.

Sorunsuz çokkültürcülüğün inşası bağlamında ele alınması gereken birtakım meseleler dizisi bulunmaktadır. Bunların başında farkleseılıkların tanınması, farklı kültürler arasında hakkaniyetli bir yaklaşımın özümsenmesi, kültürlerarası diyaloğun güçlendirilerek ayrımcılığın önlenmesi gelmektedir. Bunların yanı sıra ayrımcılık, ötekileştirme ve tahammülsüzlüğün temelinde yatan nedenlerin ve tarihsel kökenlerinin bertaraf edilmesi; birlikte yaşamayı mümkün kılacaktır.

Ayrıca "farklılıkların yönetimi" ifadesi ile bir arada yaşama modeli inşa edilirse ilk yapı taşı egemenlik ilişkisi olacaktır. Bundan kaçınmak için azınlık grupları içerisindeki farklılıklar gözden kaçırılmadan aynılıklara yer açmak, bu aynılıkları diyalog kanalı olarak kullanmak gerekecektir. Çokkültürcülük kanalını daha iyi bir "bir arada yaşama modeli" için kullanan kültürlerarasılık gibi. Şunu açıkça ifade etmek gerekecektir ki farklılıkların bir arada yaşamasının tek bir formu yoktur. İnşa edilen tüm modeller, üretilen tüm politikalar ve benimsenen tüm ilkeler; bu amaca hizmet eden araçlara tekabül etmektedir. Çoğunluğa hizmet edecek bir çokkültürcülüğün eleştirisi, kültürlerarasılığın temel argümanı olan kültürlerarası diyaloğun taraflarının eşitlikçi ilişkilerine de hizmet edebilecekse maksadına erişecektir. En nihayetinde çokkültürlülüğün öneminin gittikçe azaldığı, homojenliğin popülaritesinin yeniden arttığı bir dünya, azınlıkların seslerini duyurduğu değil, kendinden olmayana yabancılaşan ve hatta düşman kesilen bir siyasi iklime gebedir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer Review: Externally peer reviewed.

Conflict of Interest: The author declared that she has no conflict of interest.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

KAYNAKÇA

Balcı, A. (2006). Roland Robertson, Küreselleşme ve Kültür. *Bilgi Dergisi*, (12), 25-36.

Bennett, T. (2012). *Kültür ve Farklılık: Meydan Okuyan Çokkültürlülük* (I. Ergüden, Çev.) İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Canatan, K. (2009). Avrupa Toplumlarında Çokkültürlülük: Sosyolojik Bir Yaklaşım. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, *2*(3), 80-97.

Curti, I., ve Pozzolo, L. D. (2015). Çokkültürlülük ve Kültür Politikaları. L. Bonet ve E. Negrier (Ed.) *Ulusal Kültürlerin Sonu Mu? Çeşitlilik Sınavında Kültür Politikaları* içinde (111-120) (I. Ergüden, Çev.) İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Duman, Z. (2009). Küreselleşme, Kimlik ve Çokkültürlülük. *Sosyal Bilimler Dergisi*, *2*(1), 93-112.

Fernando, J. L. (2024). Intercultural Dialogue in Multicultural Societies, The Challenges and Opportunities of a Multicultural Society 12 April 2024 Organized by Irish Association of Former Parliamentarians Leinster House. 26.07.2024 tarihinde https://www.tcd.ie/media/tcd/religion/pdfs/event-related-documents/Intercultural-Dialogue--in-Multicultural-Societies,-12-April,-Leinster-House.pdf/ adresinden erişilmiştir.

Gençoğlu, M., ve Yol, F. (2022). Fransız Sömürgeciliğinin Temelleri: "Medenileştirme Misyonu" ve "Asimilasyon Doktrini." *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, *9*(1), 221-247.

Göktolga, O., ve Gündoğmuş, B. (2015). Küreselleşmeye Karşı Milli Kültürü Koruma ve Yayma Çabası: Yunus Emre Türk Kültür Merkezleri Örneği. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 33, 315-328.

Guang, X. (2007). Culture in the Context of Globalization: A Sociological Interpretation, *Calgrama (Sao Paulo-Online)*, *3*(2).

Hopenhayn, M. (2015). Sorun Önceleyen Çokkültürlülük. L. Bonet ve E. Negrier (Ed.) *Ulusal Kültürlerin Sonu Mu? Çeşitlilik Sınavında Kültür Politikaları* içinde (135-148) (I. Ergüden, Çev.) İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Kymlicka, W. (2012). Çok Kültürlülük: Başarı, Başarısızlık ve Gelecek. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, 70*(2), 297-332.

Kymlicka, W. (2015). *Çokkültürlü Yurttaşlık: Azınlık Haklarının Liberal Teorisi* (2. Baskı). (A. Yılmaz, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Leonetti, A. (2015). Kültürel Çeşitlilik ve Haklar: Unesco'nun Sözleşme Sınavı. L. Bonet ve E. Negrier (Ed.) *Ulusal Kültürlerin Sonu Mu? Çeşitlilik Sınavında Kültür Politikaları* içinde (71-83) (I. Ergüden, Çev.) İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Locarrieu, M. (2015). Küreselleşme Çerçevesinde Yeni İmgelerin Ve Kültürel Kimliklerin Oluşumu. L. Bonet ve E. Negrier (Ed.) *Ulusal Kültürlerin Sonu Mu? Çeşitlilik Sınavında Kültür Politikaları* içinde (25-45) (I. Ergüden, Çev.) İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Malinowski, B. (1992). *Bilimsel Bir Kültür Teorisi* (S. Özkal, Çev.) İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü* (1. Baskı). (O. Akınhay ve D. Kömürcü, Çev.) Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Mitchell, C. (2001). Multiculturalism and Bilingual Education. *Educational Researcher*, *30*(5), 34-36.

Özensel, E. (2012). Çokkültürlülük Uygulaması Olarak Kanada Çokkültürlülüğü. *Akademik İncelemeler Dergisi, 7*(1), 55-70.

Özüçetin, Y. (2017). Küreselleşme ve Küreselleşme Bağlamında Kültürler. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, *10*(51), 319-329.

Robertson, R. (1999). *Küreselleşme: Toplum Kuramı ve Küresel Kültür* (Ü. H. Yolsal, Çev.) Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Say, Ö. (2017). Çokkültürlülük Kavramı ve Anlamın Çokluğu. *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *7*(1), 29-39.

Schnapper, D. (2005). *Sosyoloji Düşüncesinin Özünde Öteki ile İlişki* (A. Sönmezay, Çev.) İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Stokke, C., ve Lybæk, L. (2016). Combining Intercultural Dialogue and Critical Multiculturalism. *Ethnicities Sage Journals*, 1-16.

Subirats, J. (2015). Küreselleşme ve Kimlikler: Güncel Kültür Politikalarının Hazırlanmasında Politikanın Rolü. L. Bonet ve E. Negrier (Ed.) *Ulusal Kültürlerin Sonu Mu? Çeşitlilik Sınavında Kültür Politikaları* içinde (45-59) (I. Ergüden, Çev.) İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Şan, M. K. (2005). Farklılık ve Çokkültürlülük Siyasetleri Üstüne Bir Deneme. *Milel ve Nihal, 3*(1-2), 67-114.

Taşkesen, A., ve Yarcı, S. (2016). Tarihsel ve Sosyolojik Bir Deneyim Olarak Bir Arada Yaşama Modelleri, *AİBU Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *16*(4), 179-189.

Taylan, H. H., ve Arklan, Ü. (2008). Medya ve Kültür: Kültürün Medya Aracılığıyla Küreselleşmesi. *Sosyal Bilimler Dergisi, X*(1), 85-97.

Taylor, C. (1994). *Multiculturalism: Examining The Politics of Recognition*. Princeton: Princeton University Press.

Yardım, M. (2017). Aşırı Sağ ve Çokkültürlülük: Avrupa'da Ötekileştirilen "Göçmenler". *Akademik İncelemeler Dergisi*, *12*(2), 217-234.